

Глава 3

Спасяването на „хитлеристките агенти“ е провокация

На 9 юни 1942 г. Софийският военнопoleви съд започва процеса срещу терористите, пристигнали от Москва с подводници и самолети. Направените самопризнания и събраните доказателства дават предостатъчно основания всички 27 подсъдими да бъдат обвинени в нелегално проникване в страната, провеждане на диверсионни вредителски действия за взривяване и унищожаване на железопътна инфраструктура, мостове, складове и други съоръжения, а също така в организиране на въоръжено въстание за сваляне на съществуващия държавен ред съвместно с българската компартия. Пет дни по-късно, на 14 юни, началникът на Външното разузнаване на НКВД Павел Фитин съобщава на Георги Димитров получените сведения от резидента в София: „Всички обвиняеми ги грози смъртна присъда. Защитата ще се постарее да докаже, че подсъдимите са дошли от Съветския съюз в качеството на разузнавачи против Германия, а не за борба против България, поради това на тях трябва да се гледа според нормалните дипломатически отношения със СССР като военнопленници на територията на България и до края на германско-съветската война да бъдат интернирани и да не бъдат предавани на германците. Затова ЦК на БРП се е обърнал с молба към Москва: 1. да бъде направено официално изявление от съветска страна за процеса и 2. да се издадат удостоверения, доказващи че всички обвиняеми са съветски граждани. Изпратих в София указание да не се отговаря на молбата за пускане на специално съобщение за процеса и да не се издават удостоверения на арестуваните. Тази молба се счита за провокационна.“ (16) Напразно полковник Цвятко Радойнов се обръща лично с молба към съветската легация да му бъде оказана защита, подчертавайки, че е съветски гражданин, пристигнал „по заповед на командването на Червената армия. (17) Още предишната година Молотов е окачествил изпращането на подводничари и парашутисти като „направено с провокационна цел от агенти на хитлеристка Германия“. След 12 дни са огласени и присъдите.

Радойнов и още 17 диверсанти са осъдени на смърт и разстреляни, останалите са изпратени в затвора. Офицерите са пожертввани, защото официалното вмешателство на СССР в процеса може да бъде използвано от българските власти като аргумент за скъсване на дипломатическите отношения. В Москва много внимават да не се стигне до там. Защо ли?

1942 г. е изключително тежка за Съветския съюз. Вермахтът настъпва неудържимо въпреки пълната военна и индустриална мобилизация на цялата страна и значителната помощ на Съединените щати. Падат Керч, Харков, Севастопол, Воронеж и Ростов на Дон. Армиите на Хитлер достигат Волга, нефтените полета на Майкоп и Кавказ. (18) У. Чърчил прогнозира, че Хитлер може да спечели на изток до края на 1942 г. На Сталин и компания не може да не им е идвало наум, че евентуалното участие на българската армия на Източния фронт би направило войната да изглежда по друг начин. Такова участие не би могло да се случи при управлението на цар Борис и правителството на Филев. Привържениците на националсоциализма, като генерал Христо Луков и Асен Кантарджиев, обаче чакат в готовност и ако вземат властта, вероятно услужливо биха поставили войските на разположение на Райха. За съветското разузнаване опасността от преврат и установяване на реакционно прогерманско правителство е била съвсем реална и то докладва в Москва: „...фашисткото движение „Съюз на българските национални легиони“ начело с генерал Луков започна да готви в средата на лятото на 1942 г. заговор против Царя и правителството на Филев, имащ за цел създаване на легионерски кабинет, провъзгласяване на Луков за вожд на България и отстраняване на Борис III от ръководството на важните държавни дела.“ (19) Превратът не се е състоял, но при така категорично заявените съветски опасения става по-ясна причината за убийството на Луков през февруари 1943 г. Генералът е застрелян пред своя дом от терористите Иван Буруджиев и Виолета Якова по нареждане на комунистическата партия. Полковник Атанас Пантев, дясна ръка на Луков, също е покосен от куршумите на комунистическа бойна група. Практиката на политическите убийства е приета от комунистическата партия с цел да предотврати евентуалното участие на България във войната срещу СССР. (20) Борис III и Филев подозират легионерите в превратаджийски кроежи и се стремят да ограничат техните контакти с германците, особено когато решат да пътуват самостоятелно до Берлин. Филев преразказва в дневника си думите на царя: „...Смята за положително, че ще подгот-

вят там промяна в правителството с германска помощ. В такъв случай той нямало да остане в България и нямало да играе ролята на датския крал. Опасенията от подобна насилствена промяна на управлението в България се засилват и от сведенията, които имал от баща си.“ (21) Цар Фердинанд специално е предупредил за възможен заговор на легионерите и берлинските партийни кръгове чрез княгиня Евдокия и „Настоява по никой начин да не разрешаваме на Пантев и Луков да отидат в Германия.“ (22) Руското разузнаване продължава своята трескава дейност и в Кремъл са наясно както с политическата ситуация, така и с възможностите на българските въоръжени сили. Наясно са, че армията е отлично обучена, организирана и вече по-добре въоръжена, достига половин милион души, и никак не биха искали да видят български знамена от другата страна на фронта. Историята изследва случили се събития и не се занимава с неосъществени възможности. Събитията обаче са резултат на действията на живи хора, които „са си правили сметката“, и следователно можем да си позволим поне малко аритметика. Дали Червената армия изобщо щеше да пробие през зимата при Сталинград, което става на участъците, заети от две румънски армии, разбити за броени часове и непълнен от над 100 000 души германски личен състав? (23) Или да удържи през следващото лято при Курск, в решаващата битка за изхода на войната? Дори накрая с огромната помощ на западните съюзници и ресурсите на няколко континента да бяха победили, с цената на още колко жертви щяха да го постигнат? Във всеки случай България заслужава огромна благодарност за своето неучастие във войната на Източния фронт, благодарност, каквато никога не е получила.

В Москва имат и много лоши спомени от Първата световна война. Навярно все още са ги мъчили кошмари. През 1916 г. руско-румънските войски нахлуват в Добруджа, но претърпяват тежко поражение и са гонени от български щикове през цяла Добруджа чак до делтата на Дунав и река Серет. (24) Български, германски и турски части форсират Дунав при Свищов, сломяват руско-румънската отбрана и на 6 декември триумфално маршируват по улиците на Букурещ. (25) По-късно, на преговорите с Чърчил в Москва, Сталин демонстрира относително добра памет за Първата световна война. „Маршал Сталин припомни Брест-Литовския мирен договор, когато българите бяха на германска страна и три техни дивизии в предишната война се бяха били срещу руснаците“ е написал английският посланик Арчибалд Кларк-Кер на 9 октомври

1944 г. (26) Думите на вожда са изречени през 1944 г., по времето когато българската войска показва действителните си възможности в тежки сражения срещу армията на Райха – определяна за все още изключително боеспособна. Българите дават над 40 000 жертви за времето на своето участие, но загубите на Вермахта са почти двойно повече. Съотношението е впечатляващо, особено когато се има предвид, че по всички правила силите, които атакуват, дават много повече жертви от тези, които се отбраняват.

През септември 1942 г. с помощта на германската легация е организирана изложба, която показва „братската помощ“ на московския Комунистически интернационал за сваляне на българското правителство и дестабилизиране на страната. Изложени са оръжия, взривни материали, радиостанции, фалшиви документи и карти, с които са били снабдени прехвърлените в България „парашутисти“ и „подводничари“. След енергичните протести на съветската легация и отново заради добрите отношения българските власти разпореждат „антикоминтерновската“ изложба да бъде затворена преждевременно.

На разпита, проведен в мазетата на НКВД от офицерите на СМЕРШ, посланик Бекерле разказва за изложбата: „Изгодата беше в това, нагледно да се покаже на българския народ, че ето, съветското правителство се намесва в неговата съдба, изпращайки свои агенти“. (27)

На 11 ноември шефът на външното разузнаване на СС Валтер Шеленберг докладва на Рибентроп: „...Царят безцеремонно прекъснал изказването на военния министър и заявил по смисъл следното: В момента по никой начин не може да става въпрос за скъсване на съветско-българските отношения. В момента аз не искам да слушам повече за това. Въз основа на едно нареждане на царя българският министър на външните работи повикал при себе си съветския пълномощен министър, за да му обърне внимание на обстоятелството, че общественото мнение е възбудено от прекалено явните действия на съветските дипломати“ (28) С други думи, от доклада на генерал Шеленберг се разбира, че България няма никакво намерение да скъса със СССР и приканва кремълските офицери да шпионират по-прикрито! Удивително какви умения е притежавал българският монарх, за да поддържа доверието на берлинската върхушка. Сталин унищожава свои задгранични съюзници за стократно по-малки прояви на самостоятелност.

На 12 ноември съветският пълномощен министър Лавришчев посещава премиера Филев и настоява да бъде отменена прожекция-

та на филм за Сталиновата политическа милиция – „ГПУ“*. „Ако това стане, ние ще го сметем за враждебен акт спрямо съветското правителство“ – заявява Лавришчев. В името на добрите отношения премиерът решава да спести на българската общественост възможността да види на кинолента истината за ужасните зверства на съветските органи за сигурност. Той телефонира на вътрешния министър и филмът е спрян. (29) Две години по-късно по ирония на съдбата и Филов, и вътрешният министър ще бъдат разстреляни от верните ученици на ГПУ в България.

* ГПУ – Государственное политическое управление при НКВД, впоследствие ОГПУ – Объединенное государственное политическое управление СССР – наименования на политическата полиция на СССР.